

Svindlande. Tyra von Zweigbergs debutroman svingar sig i ett släktträd

Tyra von Zweigbergk "Plikt"

Norstedts, 324 sidor

En mellanstadiepojke kan en dag inte gå till skolan. Han får akut ångest bara av att se byggnaden och måste ta sin tillflykt till sängen. Under täcket ska han gömma ansiktet under lång tid alltmedan hans vänliga familj kämpar. Men hur ska han bli frisk? Är han sjuk? Eller skolan, samhället? Vad handlar det om när ett barn blir vad som kallas hemmasittare?

Den här pojkens mamma, konstnären Tyra von Zweigbergk, börjar i korthuggna stycken skir prosa med hans födelse då hon insåg att hon aldrig mer skulle kunna "bli fri" eller "avmamma sig" och hur det väckte filifjonkisk oro men allra mest en djup vördnad. "Jag faller på knä, och böjer mitt huvud för varje kvinna som någonsin har fött ett barn."

Initialt känns det som om jag har läst det förut, men när barndomen vecklar ut sig i komprimerade scener är det något annat. Nytt. Som ett multimodalt dubbelporätt som växer fram.

En mamma som tecknar och gör bilder, konkret med tusch, färg, speciella papper. Det är hennes

jobb men också en sorts dagbok där sonen syns, där relationer talar i form och i rött, guld, blått, svart. Bilder av tid och sorg. Som pojkens integritet skildrad som en vild häst. "Han kan inte styra den hästen." Kanske är dess glänsande kolsvart-het en del av hans unika själ. Men någon måste tygla den, för skolan tål inte att barn inte lyder skolplikten. Inte samhället heller, men hjälp saknas även om diagnosförhör och rektorsmakt provas.

Psykiatri har avskaffat idén om att till exempel autism skapades av kylskåpsmammor, men nästa kontroll måste ju gälla hemmet. Och skulden löper som en våg genom romanen, men mamman vänder den inte så mycket mot sig själv, som mot hela sin släkt.

Man kan jämföra med en annan berömd släkt, vars centralgestalt Agnes von Krusenstjerna blivit en sambandscentral för arvet, där kvinnornas dolda sinnessjukdom likt en förbannelse bröt ut i närheten av kärlekens villkor. Bland de sårbara, framgångsrika von Zweigbergkarna är det i stället männen som drabbats av psykiskt sammanbrott i ungefär 40-årsåldern – en kristid för en maktfullgäddande manlighets plikter?

Förr var skolor vackra, stolta

byggnader mitt i städerna, jämte kyrkorna och sjukhusen de mäktiga symbolerna för samhällsordningen. Men är det inte något bekant med pojkens skola? Jo – här blir berättelsen så tungt symbolisk att man skulle vilja stryka sammanträffandet om det inte var sant – skolan var tidigare "Stockholms hospital för sinnessjuka", Konradsberg. "Dårnas slott". Där var författarens farfarsfar, liberalen och publicisten Otto von Zweigbergk, inlagd i många år.

"Plikt" är en svindlande bok. Den börjar i ett aktuellt växande problem med allt yngre elever som inte orkar vara i skolan, men den växer genom historien eftersom den svingar sig i ett enormt och intressant släktträd. Det gör att brev och arkiv finns i massor. Romanens svaghet är att den uppehåller sig för mycket vid arkivforskandets mödor och sekretess.

Det är kort sagt en annan bok än Nadja Yllners viktiga reportage "Hon kallades hemmasittare: om skolan, tårarna och kampen i hallen" från 2021. Kanske liknar den mer Eva F Dahlgrens litterära reportage "Farfar var rasbiolog" från 2002, där balansen mellan det personliga och det historiska blir en smärtsam balansövning.

Här finns ett fritt sökande efter

en undflyende sanning. Frågor till de stumma breven, till levande familjemedlemmar, under sömlösa nätter, till pojken under täcket. En oförblommerad överklassaura (den unga Tyra lånar farfars handsydd frack till en fest men råkar få med sig typ en "Åhlensfrack" hem) övermannas av ett känsligt tyglat sinne för berättelsens centrum.

Här finns nämligen mycket att spärra upp ögonen inför – som att farfarsfars hustru Anna Alkman, journalistisk pionjär, var vän med Victoria Benedictsson (Ernst Ahlgren) och Axel Lundegård, som blev hennes fästman. Intressant i sig, men hon tvivlade på kärleken och bröt upp, och fick en reprimand av Ernst Ahlgren. Brevet från Axel Lundegård om att Anna skulle förlora alla de umgäts med. "Ty du själv var ingenting för dem. Allt vad du var, var du genom mig." Att den unga Anna svarar att

Victoria Benedictsson inte kan styra henne. "Jag älskar den jag kan, och hvarken den hon eller jag vill".

Det är i sanning ett kvinnligt arv att kanske känna lindring i när släktens plågade män väljer att stiga ut från fönstret och störta mot marken. Till de bilderna (vem fann dem? Hur snabbt? Vad kostade skulden?) fogar Tyra von Zweigbergk en papegoja som köps som sällskap och distraktion till pojken. Övre våningssängen blir en voljär.

Och fågeln flyger genom romanen med sina överklit glänsande färger, genom en betydelsefull skog, och i kampen för att få fram barnet, och sig själv som mamma, ur mörkret. En Fågel Fenix?

Så mycket i den här romanen vill man genast släppa ut genom att prata om det.

Ulrika Milles
kultur@dn.se